

SALLINGELUNDE MØLLE

I en gammel fortegnelse over Maribo Klosters breve fra 1624 findes nævnt blandt klostrets pergamentobreve fra 1424 et tingsvidne om Lunde Mølle. Det er Sallingelunde Mølle, der her omtales for første gang. Fra 1424 havde klostret en vidiser (genpart) af et tingsvidne om Lunde Mølle, et skødebrev fra 1490 paa en ager til Lunde Mølle og fra 1496 et tingsvidne om en skov til Lunde Mølle. Af disse breve syntes det uomtvisteligt at fremgå, at klostret på denne tid ligesom senere ejede møllen.

De næste efterretninger om Sallingelunde Mølle kommer ikke før 100 år senere. I Jacob Madsens visitatorbog nævnes det ved året 1591, hvor mange møller der findes i Hillerslev sogn. Der er tre: Lunde Mølle med en kværn, Gelskoffs Mølle med en kværn og Ebbis Mølle med to kværne. De "løber alle aff Bolting Aa."

I Nyborg lens skattemandtal for året 1610 findes anført: "Hans Møller bruger avl, bor i Lunde Mølle." Men i 1611 og i de følgende år er der ikke mere nogen avl til møllen. Hans Møller bebor den til 1619, fra 1619 til 1643 Rasmus Møller, der heller ikke har avl, og 8. november 1636 udstedes der tingsvidne om, "at Sallingelunde Mølle er avlægs og ubrugelig over Aar og Dag, saa kongelig Majestæt ikke kan faa nogen skat deraf." og i afkortningen i mandtallet hedder det: "Sallingelunde Mølle, som er uden Avl, er øde efter medfølgende Tingsvidners Bemelding." Fra 1637 har den i mandtallene kun bemærkningen "er øde, regnes ikke".

I Maribo Klosters jordebog 1619-20 findes blandt klostrets fynske gods i Sallinge herred en gård i Lunde, som bebos af Peter Nielsen og skylder i landgilde 3 tønder byg, $\frac{1}{2}$ tønde smør, $\frac{1}{2}$ daler gæs? og Lunde Mølle, som bebos af Rasmus Møller og skylder 15 pund mel, af en vænge 1 fjerding smør.

I 1620 besluttedes det at ophæve Maribo Kloster. Ophævelsen fandt sted i foråret 1621 og i 1623 skænkedes dets gods til Sorø ridderlige eller adelige Akademi, der nu blev oprettet.

Klostergodset var dog ikke helt ubehæftet ved overdragelsen til akademiet, de ? levende klosterjomfruer måtte forsørges deres livstid ud. Derfor tillagdes det fynske gods de tre jomfruer Lisbet Skinkel, Sophie Lindenov og Birte Skinkel, og en del af det jyske gods tillagdes Sara Hedenstrup og Anna Basse. Lisbet Skinkel døde dog snart, og hendes part af det fynske gods blev derefter frit (fra 1625/26). Sophie Lindenov giftede sig. Om dem begge og om

h.

Lunde Mølle hedder det i Akademiets regnskab 1635/36: "Engdraget med Lunde Mølle i Fyn, som er ganske øde, og ? 8 Aars Tid aldeles ingen Landgilde deraf er udgivet, som skylder aarligen 15 Pund Mel fynsk Maal, er 37½ Tønder, som er ført til fuld Indtægt i Jordebogens Summarum. Kortet deraf først i otte Aar den tredie Part for Jomfru Lisbet Skinkel, som igen er falden til Akademiet efter hendes Død, aarligen 12½ Tønder Mel, er Mel 2½ Læst (100 Tdr.). I lige Maade paa to Aars Tid Jomfru Sophie Lindenovs Part, formedelst hun havde forandret sig (giftet sig), og derfor er falden til Stedet igen, kortes hvert Aar 12½ Tønder, er Mel 25 Tønder."

Afkortningen af de to trediedele af landgilden af møllen grunder sig på et tingsvidne, som Laurits Nielsen i Odense fik udstedt på Sallinge Herredsting 3. februar 1635, hvori vidnerne forklarer: "at det var dem fuldt vitterligt, at Lunde Mølle er meget Aflægs baade udi Møllehus, Kværne, Slusen, Hjul, Skærværk og Kærme, saa Mølleren ikke kan tjene sit Landgilde dermed." Hvem Laurits Møller i Odense er, og hvad han kan have haft med møllen at gøre, vides ikke.

Fra 1637 får Sara Hedenstrup indtægterne af en trediedel af alt det fynske gods og således af møllen og gården i Sallingelunde, som det fremgår af følgende bemærkning i Maribo klostres lens regnskaber: "Givet til Genant. Er forlenet til ærlig og velbyrdig Jomfru Sara Hedenstrup hendes Livs Tid aarligen den 3. Part af alt det fynske Gods i stedet for hvis Gods, som hun naadigst var forlenet udi Jylland." En lignende bemærkning findes i de følgende regnskaber til 1651/52.

1636/37 afkortedes hele melafgiften, 15 pund eller 37½ tønde mel, men 1637/38 kun de to parter af de 15 pund mel og den ene fjerding smør, dvs. af melet 25 tønder og af smørret 1 otting og 10 skålpund. Den tredie part fik jo nu Sara Hedenstrup, og således bliver det ved til 1651/52, da hele landgilden afkortes. De 15 pund mel er sat til 30 rigsdaler, og den ene fjerding smør til 4 rigsdaler.

Af Lunde mølledam og grund blev der også svaret en afgift for årene 1644 og 1646 med 10 kurant daler årlig, der for begge år tilsammen angives til 16½ rigsdaler 1 mark med den tilføjelse at "sådan Indtægt var ikke forgangen Aaringer." Samme afgift forekommer igen i regnskabet 1651/52, hvor de 10 kurant daler er sat til 8 rigsdaler 32 skilling, men her tilføjes at det er ligeså forleden år.

Ved denne tid bliver møllen påny opbygget og sat i stand, som det ses af følgende bemærkning af et bilag til regnskabet 1651/52: "Lunde Mølle. Hiin Møller, står i Aar Møllen endnu udi Bygning, som Mølleren selv til dels haver bekostet, og endnu intet kan male."

Næste år (1652/53) får møllen afkortet 23 ørting (ca. 29 tønder) mel, "og resten er forlenet jomfru Sara Hedenstrup hendes Livs Tid som udi Regnskaberne aarligen føres til omdrag."

Resten af landgilden, dvs. en trediedel af hele landgilden, møllen stod for, er 1654/55 oppebåret af Sorø Akademi, i hvis regnskaber findes anført: "Lunde Mølle. Hiin Møller, Smør 1 Fjerding og 7 Ørting Mel, som han aarlig, naar han yder det til Sorø Akademi, skal give 20 skilling Dansk for skeppen, enten det er let eller dyre."

Sara Hedenstrup er formodentlig nu død, og hendes trediedel er faldet tilbage til Akademiet, medens de to andre trediedele fremdeles eftergives.

"Hiin Møller", eller Heiden Dideriksen havde fæstet møllen i 1650. Han var allerede da en gammel mand, født i 1570'erne eller 1580'erne, og skal efter eget udsagn stamme fra Tyskland- "jeg fattige, fremmede tyske mand, som har boet her i Danmark i 40 Aar", skriver han 1664 i et bønsskrift til kongen- og efter navnet at dømme er det troligt nok. Allerede i 1620'erne træffes han i Vilholme mølle i Birkende sogn, hvor han 1629 stævnedes landsdommeren for en dom, denne havde afsagt over ham på Fynbo landsting 1624 angående nogen naboers kreaturer, som var gået ind på hans mark, og som han havde drevet tilbage på naboernes, hvor de havde gjort skader i kornet. Her vandt han sagen. Men så heldig var han ikke, da en af hans tidligere tjenestepiger i 1629 udlagde ham som fader til hendes barn. Trods hans benægtelse med ed gik dommen han imod både ved herredsting og landsting, og ved rettertinget dømtes han 1630 til at han enten skulle værge sig efter loven eller bøde efter recessen. Da han undlod at opfylde dommens bestemmelser, satte hans sognepræst ham omsider i band søndagen før allehelgensdag 1630, hvorved han udeluktes af menigheden (jvf. forordning af 27/3 1629 § 12). Han stævnedes imidlertid præsten for provsteretten, og da dommen her gik ham imod, stævnedes han provsteretten for Odense konsistorium, der spurgte ham, om han enten ville bekende at være barnefader og tage afløsning eller

værge sig efter loven. Da han hverken ville gøre det ene eller det andet, stadfæstede konsistoriet provsteretsdommen 5.oktober 1631. Denne stadfæstelse indestævnedes han for rettertinget 14.oktober 1631 og begærede ydmygeligen at måtte stedes til sakrementet. Her faldt dog ingen dom. Måske har Heiden møller bekendt sin forseelse eller kunnet rette for sig, thi den 14.juli 1632 har biskoppen skrevet i sin dagbog, at han har skrevet til sognepræsten i Marslev, hvortil Birkende var anneks, at han skulle løse Heiden møller af bandet, og 1.august har biskoppen på møllerens anmodning leveret et brev tilbage, hvori sidstnævnte vel har gjort de nødvendige indrømmelser.

1649 er Heiden Dideriksen i Holte mølle. Her stævnedes han en landstingsdom fra 1647, der var gået ham imod, da han havde sigtet Anne Hansdatter i Havndrup for trolddom uden nøjagtig at kunne bevise det. Anne Hansdatter skulle engang, da de var alene sammen, have tilsagt ham, at der skulle vederfares ham skader i hans lår, "hvorefter han og med usædvanlig svaghed er bleven behæftet." Trods hans svaghed måtte rettertinget dog stadfæste landstingsdommen, og Heiden Møller for retten erklære, at han med Anne Hansdatter intet vidste, uden det som ærligt er.

Da Heiden Møller overtog Sallingelunde mølle, havde den stået øde i en snes år, da ingen ville fæste den pga. dens høje skyld, 15 pund mel og 1 fjerding smør. For at få en fæster til at antage den, måtte afgiften nedsættes, og med alt dette for øje blev møllen 1649 synet og takseret, og der blev givet overslag over, hvad det ville koste at opbygge den, og hvor meget dens landgilde med rimelighed burde sættes til, og derpå blev den i 1650 bortfæstet til Heiden Møller.

Siden har akademiets hofmester indberettet til kongen, at der af møllen svaredes 10 kurant daler og 1 fjerding smør, tilmed skulle den "være ganske øde for stedets ubelejlighed" og have ringe søgning. Kongen gav da i 1653 befaling til påny at taksere den og angive, hvad den kunne svare i landgilde og hvormeget den kunne sælges for.

Akademiet ønskede at komme af med det fynske gods, og til en del af det, deriblandt møllen og den ene gård i Sallingelunde, var en Sten Brahe fra Fjellebro køber. Den anden gård var i 1581 blevet solgt til Ebbe Munk fra Fjellebro, der dengang ville have haft begge gårde og møllen, men handelen kom ikke i stand ved den lejlighed. Sten Brahe fik nu, på hofmesterens anbefaling,

kongens tilladelse til at købe møllen efter det sidste afslag i dens landgilde, da den ikke kunne tåle højere afgift end den nu stod for. Derpå købte Ebbe Munk 11.juni 1661 gården og møllen, som i fremtiden kom til at stå for en landgildeafgift af 7 ørting mel og 1 fjerding smør.

Efter dette salg begyndte langvarige stridigheder med Heiden Møller, der mente at have større fordel af at være kongens (akademiets) fæster end at være under Fjellebro.

Nogen tid efter salget afholdtes der igen syn på møllen. Stuehuset var på 8 fag og havde stået lang til før Heiden Møller kom dertil, det trængte til nye fodstykker og manglede langhalm. Møllehuset på 5 fag var indbygget til stuelængen og havde 1 kværn, var i nogenlunde stand. Selv foregav Heiden Møller, at han havde bygget møllen op fra grunden i årene 1651-52 og dertil anvendt 400 rigsdaler, uden at være blevet hjulpet med andet end lidt træ, samt at have opført en mølledæmning, hvortil gik 4-5000 læs jord. Det forholdt sig imidlertid anderledes. For det første havde han fået langt større hjælp, for det andet havde bygningerne stået der før hans tid. Han havde blot repareret dem, uden de store udgifter. Skødet på møllen og følgesedlen var på kongens vegne underskrevet af hofmesteren på Sorø, Jørgen Rosenkrantz, men da Heiden Møller ikke ville godkende Sten Brahe som sin rette husbond og nægtede at svare ham den landgilde, der var forfaldet til 1.maj 1662, før han så kongens følgebrev, blev han ved Herredstinget 24.maj 1662 dømt til straks at forlade møllen og svare den forfaldne landgilde. Ligeledes nægtede han at indbetale til skat til Sten Brahe og måtte vedgå at have fældet 4 bøgetræer og 4 egetræer på en vis Laurits Olsens grund i Sallingelunde.

Herredstingsdommen blev stadfæstet først af landstinget 20.august 1662 og derpå af højesteret 11.juni 1663. I et bønsskrift til kongen havde Heiden Møller bedt om, at hans hustru og børn måtte beholde møllen resten af deres levetid, mod at betale den afgift der oprindelig var fastsat i hans fæstebrev.

Da Højesteretsdommen 9.november 1663 blev oplæst for ham i hans eget hus i herredsfogedens og flere andres nærværelse, svarede han, "at han ikke agtede samme Dom, thi hans Majestæt vidste intet af den at sige, Aarsagen hans Majestæt sad intet Retten den Dag, og sådanne domme kunne hvem som helst bekomme. Og i det samme gik han frem til Skiven (bordet) , som Dommen lå paa, og tog Dommen i sin Haand og slog paa Seglet

med sin Haand, som sad for samme Dom og sagde, dette Segl er intet Kongens Segl, mens det er et falsk Segl, og sagde derhos, han vilde intet svare Sten Brahe, forend han saa hans Majestæts Brev, og hans kongelige Majestæt selv skrev hannem til derom. Og i det samme stak han sin Haand i sin Lomme, og tog op en stor Lærreds Pengepose med en del Penge udi og sagde, omendskønt saa skulde være, jeg Sten Brahe skulde tjene, da er her Penge, som jeg kunde betale hannem med. Og da han ovenbemeldte Ord havde talt, blev hannem foreholdt, han skulde betænke sig og vide, hvad han sagde. Da svarede han, at hvis han havde sagt, det vilde han gestandig være og staa hos og intet vilde svare Sten Brahe, forend han saa hans kongelige Majestæts eget Brev. Thi forend han enten skulde svare Sten Brahe eller efterkomme den Dom, som for hannem er læst, da skulde han før lade sig tage og sætte paa det blaa Taarn i København og lade Rotter og Mus sig fortære, og agtede ingen, forend han fik hans Majestæts eget Brev. Og dersom saadanne Domme skulde have gænge, da stjal de Kongens Gods og Ejendom det bedste bort."

21.marts 1664 fik Henrik Lindenov til Oregård kongelig befaling om at tilholde Heiden Møller at efterkomme højesteretsdommen, og 7.april fik provinsfiskalen for Fyn ordre til at tiltale ham "for hans utilbørlige Ord han inden Tinge os og vores Højesteret til Forhaanelse skal have ladet falde."

Hen på sommeren indstævnedes Heiden Møller Sten Brahe til herredstinget og fremlagde et bønsskrift til kongen, hvori han beklagede sig over, hvorledes han "fattige, fremmede tyske Mand" var blevet forfulgt af Sten Brahe, der nu endelig forleden 16.maj ikke alene havde ladet ham hans fattige, ringe formue fravurdere for 67 sletdaler 1 mark, men endogså udkastet ham med hustru og børn af møllen, efter at han havde sat al sin formue, over 400 rigsdaler, til på dens forbedring i den tro at måtte nyde den for tilbørlig landgilde, som han havde forbedret, så den var 15 sletdaler højere end tidligere, da der kun svarede 10 kurant daler, og nu beløb landgilden sig årlig til 27 daler $3\frac{1}{2}$ mark. Sten Brahe havde ladet ham søge til betaling for 7 ørting mel, som han hidtil havde betalt med 20 skilling for skæppen, ialt 21 daler $3\frac{1}{2}$ mark, samt 1 fjerding smør til 4 rigsdaler, til sammen 27 sletdaler $3\frac{1}{2}$ mark, men Sten Brahe ville nu have $3\frac{1}{2}$ mark for skæppen, eller med smørret 67 sletdaler 1 mark, og havde vurderet hans bo dertil. Han beder kongen om, at han sin livstid må beholde møllen, som

han har forbedret i den forhåbning altid at skulle svare kongen sin landgilde, eller også at Sten Brahe må beordres til at tilbagebetale ham hans bekostning.

Bønskriftet har dog ikke hjulpet ham, da han i september ved herredstinget blev anklaget af fiskalen, fordi han "sig meget groveligen og uforskammet havde ladet sig befinde" ved ikke at agte på kongens dom, som han burde have vist den største respekt. Fiskalen krævede ham dømt til fængsel på Bremerholm og til at miste sin boslod. Derefter stod Heiden Møller frem i tinget og benægtede ved højeste ed, sjæl og salighed at have talt de formastelige ord ved dommens oplæsning i hans hus. I et senere retsmøde fremsatte han den samme benægtelse, medens de, der havde hørt hans ord i møllen, påstod det modsatte.

På et vist tidspunkt må Heiden Møller være blevet udsat af møllen af Henrik Lindenov, men har straks efter igen taget den i besiddelse, for 11. november 1664 indsendte Sten Brahe en ansøgning til kongen, hvori han forklarede, at højesteretsdommen, efter kongens befaling til Henrik Lindenov, var blevet eksekveret, men at Heiden Møller igen var inddraget i møllen. Han ansøgte derfor om, at der måtte gives ridefogeden Claus Rasch på Nyborg slot ordre til at sætte han ud af møllen og gøre den ryddelig, efter at herredsfogeden havde gjort udlæg for landgilden.

Denne ordre blev udstedt 13. november. Samtidig var sagen efter fiskalens stævning igen kommet for herredstinget, hvor herredsfogeden vægrede sig ved at dømme og henviste den til landstinget. Hertil indestævnedes Heiden Møller da påny i april sigtet for erimen læsæ majestatis (majestætsfornærmelse), efter kongens befaling til fiskalen af 7. april 1665. Dommen faldt 20. maj 1665, hvorefter Heiden Møller skulle straffes på Bremerholm i fængsel og jern hans livstid, andre slige til rædsel og afsky, samt have sin boslod forbrudt. Siden dømtes han til at betale Sten Brahe 3 års landgilde.

17. juni 1665 er Heiden Møller i fængsel på Nyborg Slot, og han må derefter være ført til Bremerholm, men snart igen løsladt, for 25. oktober bad Claus Rasch, der tidligere havde fået befaling til at sætte Heiden Møller ud, kongen om at tilkendegive under hvilken form udsættelsen skulle ske, så han ikke overskred sine beføjelser. 10. november skrev kongen til ham: "Eftersom Heiden Møller imod den for vores Højesteret ergangne Dom, efter at han af Bremerholm er løsgiven, sig den Mølle, som han var tildømt at

ryddelig gøre og kvittere, paany igen voldeligen skal have bemægtiget, da haver du straks bemeldte Person at lade paagribe og hid til Bremerholm igen forskikke, hvor han for slig sin Halsstarrighed og Vold tilbørligen kan vorde straffet."

Hvorlænge Heiden Møller denne gang har siddet på Bremerholm vides ikke, men mange år kan det ikke have været. I 1670 bor han i Lunde mølle i Lunde sogn på nordfyn, og det fremgår af dette sogns kirkebog at han blev begravet 3.maj 1676, angiveligt 105 år gammel. Forinden havde han endnu engang nået at lægge sig ud med kirken, idet han nægtede at give samtykke til sin datters ægteskab. Hans to sønner faldt heller ikke langt fra stammen- den ene, Anders Heidesen, blev dømt for vold mod herredsfogeden i Lunde sogn og erklæret fredløs, da han ikke kunne udrede bøderne tilstrækkeligt hurtigt. Den anden bedrev endnu værre ting- Diderik Heidensen fra Langsted Mølle ved Verninge blev i 1677 dødsdømt in absentia for, sammen med sin moder, at have forgivet sin hustru.

Kort efter at Heiden Møller sidste gang forlod Sallingelunde kom den nye fæster, Rasmus Nielsen Bryde, som er i møllen fra juni 1666 til 1691. Med han kommer der roligere tider. Møllen fik vel også større søgning efter den var kommet under Fjellebro, for Fjellebros fæstere i landsbyerne omkring Salingelunde blev allerede i Heiden Møllers tid anmodet om at søge til møllen.

I markbogen 1682 har takseringsmændenebeskrevet møllen således: "Ned Byens Mark ligger en Mølle, kaldes Sallinge Lunde Mølle. Er en Græsmølle, haver 1 Hjul, drives af underfalds Vand, stemmer 1 1/4 Alen Vand. Stenene findes 7 Spand høje. Maler fra Mikkelsdag til Valborgs Dag. Dammen står tør den ganske Sommer. Vandet haver sit Fald fra Dals Mølle. Haver ingen vis Søgning uden af adskillige næst omliggende Byens Bønder. Kan avle i Dammen aarlig 11 Læs Mosehø."

Under en strid i 1688 om, hvorvidt vandet, når mølleren opstemmer det i mølledammen, også går ind på andres jord, siger et vidne, at om Vollermisses Tider, når mølleren udlader vandet af møllen, er det den årstid, da der kun falder ringe regn, og der sjældent males, i stedet bruges dammen til græsning og høbjærgning. Thi hvis mølleren ville miste samme brug og nytte, kunne han såvel male om sommeren som om vinteren. Når mølledammen ligger hen som engma, græsser mølleren sine bæster og sit kvæg deri, og ingen andres kan komme der, da han

har det indgrøftet og indgærdet for sig selv, og når han opstøver vandet, er det på hans egen grund. Et vidne mener dog, at vandet også går ind på andre mænds grund i Bierrehave og Kauldshave. Åen og det vand, der kommer fra Dals mølle, går midt igennem møllerdammen og falder lige i møllerkarmen, og når mølleren ved Vollermissen Tider ikke vil male længere, har han et lidet stigbord, hvorigennem han lader vandet løbe ud under malekarmen. Hvad møllens søgning angik, søgte Fjellebros tjenere dertil, om mølleren det begærede, og husbonden befalede dem det, men møllen havde også nogen søgning fra andre byer. Flere af Fjellebros tjenere erklærede dog, at de kun sjældent havde været der.

Efter den gamle matrikel var Sallingelunde mølle sat til 7 tønder og 3 skæppe i hartkorn. Ved matriklen 1688 blev dens jordsfyld 7 skæppe 2 fdk. (?), mens mølleskylden sattes til 3 tønder. Dens samlede hartkorn blev derefter 3 tønder, 7 skæppe, 2 fdk.

Fra 1692 hedder fæsteren Niels Rasmussen, og han bor i møllen til sin død 1730. Det er nærliggende at antage, at han har været søn af den foregående fæster Rasmus Nielsen Bryde, men det vides ikke med sikkerhed. Niels Rasmussen var gift to gange. Første gang med Maren Rasmusdatter, med hvem han fik 8 børn, og anden gang, i 1705, med Anna Pedersdatter fra Findinge, med hvem han fik 9 børn.

1721 indgik Niels Rasmussen Møller og Rasmus Larsen i Sallingelunde en forening angående 4 skæppe hartkorn, som magelagdes fra Rasmus Larsens gård til møllen. Hvad det var for jord vides der intet nærmere om, men det må altså være gået Niels Rasmussen godt, siden han kunne lægge et så stort stykke til møllens areal.

14.juli 1728 brændte møllen imidlertid fuldstændig ned med alt hvad der var i den.

Kort efter Niels Rasmusens død i 1730 giftede enken sig påny, med Mads Jørgensen. Anna Pedersdatter døde imidlertid allerede efter 2 års ægteskab, og da Mads Jørgensen mente "at han var en Stakkel og kunde ikke længere besidde Møllen", overdrog han den ved en forening af 8.juli 1732 til Nils Rasmussens og Anna Pedersdatters søn Christen Nielsen, imod at han selv forblev i møllen som aftægtsmand og fik sit underhold der.

Christen Nielsen var gift med Sophie Amalie Larsdatter, en datter af forpagter Lars Møller på Nybøllegård. Christen Nielsen døde i 1740 og efterlod kone og 3 små børn. Ved skiftet efter han beløb

boets værdi sig til 231 rigsdaler, mens gælden var på 186 rigsdaler. Mads Jørgensen skulle nu i stedet for aftægtsophold have 50 rigsdaler.

8.marts 1741 giftede enken sig med Peder Hansen, som derefter fæstede møllen.

Fra gammel tid havde der været en vej bag om møllen over møllerens toft, have og bagslusen for mændene fra Sallinge by til dertes markjord på den anden side af åen. Denne vej var for over 50 år siden blevet nedlagt, imod at mændene fra Sallinge fik lov til at køre igennem møllerens gård til marken. Da nu Peder Hansen var kommet til møllen, ville han ikke længere tillade denne trafik, medmindre mændene i Sallinge gav ham 2 køers græsning. På Gelskovs fæsteres vegne blev han derfor stævnet af landsdommer von Holsten til Arreskov og Gelskov. I retten mødte gamle folk på op til 80 år frem som vidner og forklarede, hvor den nedlagte vej havde gået. Jep Andersen i Bjerregård, 77 år gammel, kunne erindre, at "for omtrent et halvt Hundrede Aar siden gik der en Vej over Sallingelunde Møllers Have, førend ommeldte Have blev indhegnet, og gik samme Vej inde i Møllerens Toft langs med Toftegærdet paa den højre Haand, hvilket Toftegærde tilhører den Gaard, Peder Nielsen nu ibor, og gik Vejen fremdeles ned over Bagslusen, hvor Vejen nu ved Bagvandet befindes indhegnet, og var Vangeledet paa den tid imellem Aaen og Møllerens Toft, og fremdeles gik Vejen over Aan og over en liden Holm, som ligger til Peder Nielsens Gaard, langs med Aan og saa ind i Sallinge Mark. Samme Vej begærede daværende Nils Rasmussen Møller af samtlige Sallinge Bymænd at maatte indhegne, og derimod tillod dem at køre ad den almindelige Møllevej igennem hans Gaard, hvorimod og derefter han indelukte foran omvundne Vej." Fra Gelskovs side forlangtes det, at der enten skulle være fri kørsel gennem møllen eller at den gamle vej skulle udlægges igen som forsvarlig markvej, medens Fjellebros fuldmægtig gjorde gældende, at Nils Rasmussen i sin tid uden sit herskabs bemyndigelse havde truffet aftale med mændene i Sallinge, og henviste til den skade, det ville være for mølleren "at lade opkøre sine Sten og Trillebroen paa hans Regning og Bekostning, som nu ved hans Ankomst til Møllen saa aldeles var fordærvet, at han ike uden med en 200 Rigsdalers Bekostning haver erholdet det istandsat, foruden den Fare der ved saadan Nattekørsel af Tobakssmøgere kunde foraarsages, hvorved den Mølle mulig en

Gang er lagt i Aske." Han vil gå med til at udlægge vejen, der er indhegnet, men ikke afholde omkostningerne ved at sætte den i stand.

Tingbogen indeholder ikke mere om sagen, så det må antages, at man har nået et forlig.

I Peder Hansens tid må møllen have haft god søgning. Møllerfolkene sad i hvert fald godt i det, da Peder Hansen døde i 1758, for ved skiftet blev boets værdi opgjort til 722 rigsdaler, mens gælden kun beløb sig til 83 rigsdaler. En voldsom forbedring sammenholdt med tallene fra forrige skifte i 1740.

I 1754 blev der holdt skifte efter jomfru Sophie Farø, som havde logeret et par dage i møllen. Peder Hansen berettede at hun kom kørende fra Assens ad Svendborg, men måtte blive i møllen på grund af tiltagende svaghed. Hun døde 5.maj og blev begravet i Hillerslev kirke. Endelig ved vi, at hendes morbror var byfoged Mandrup Jørgensen i Svendborg.

Efter Peder Hansens død blev enken i 1759 gift med Lorentz Frederik Rudolph. De havde møllen til 1766. Siden kom de til Brobyværk.

I 1761 lod rentekammeret gennem amtmændene indhente oplysninger om landets møller i anledning af et forslag om, at hver mølle på landet skulle tildeles visse møllegæster, for at dens søgning kunne stå i et rimeligt forhold til dens mølleskyld. Forslaget frarådedes dog i indberetningerne af flere grunde. Om Lunde mølle havde herredsfoged Mølmark i sin indberetning skrevet, at den ligesom Gelskovs mølle var af den beskaffenhed, at den kunne male vinter og sommer. Næringen til disse møller var af sognet.

I 1766 skete der den store forandring med møllen, at den fra at være fæste under Fjellebro gik over til at blive selveje. Den nye ejer hed Lars Michael Zeutken. Skødet er dateret 5.april 1766, og heri siges det, at møllen var beboet af fæsteren Lorentz Rudolph.

Lars Zeutken synes ikke at have egnet sig særlig godt til at være møller, og omsider afhændede han møllen ved skøde af 16.april 1781 til Henning Christensen, møllersvend i Langs mølle ved Fåborg, for en pris af 1400 rigsdaler. Henning Christensen overtog møllen 1.maj.

Zeutken søgte derefter stillingen som skolelærer i Krarup, og i en skrivelse af 15.maj 1781 anbefalede provst Bachmann ham til grev Reventlow på Brahe-Trollebog og skrev, at Zeutken søgte

bort, "da de nu ej længere har kunnet besidde Møllen, for ikke at komme i alt for yderligere Omstændigheder og sætte til det lidet, de endnu kunde have tilbage, og bemeldte Zeutken ønskede sig en Skole for at undervise Børn i deres Christendom, hvortil han tilforn havde været vant, da han i 3 Aar holdt skole i Skydebjerg Sogn ligesom han og fra Ungdommen af er holdt til Bogen, da han var kommen saa vidt, at han skulde have været til Akademiet, og han til den Ende agter at gøre Ansøgning om Kragerups vacante Skole- Embede, saa vil jeg af Hjertet ønske, at..."

Zeutken fik imidlertid ikke embedet, men siden træffes han med familie i Krarup, hvor han må have udført heglearbejde for linnedmanufakturen på Brahe- Trollebog, eftersom han i 1795 ved skiftet efter lederen af manufakturen Ivar Thorning krævede betaling for udført heglearbejde.

I foråret 1782 var Henning Christensen blevet stævnet af Arreskov for at have fældet nogle unge træer i Bjerrehave i Sallingelunde og brugt dem som pæle i mølledæmningen, desuden skulle han have hentet sig et læs gærdsel samme sted.

Der var i Bjerrehaven lige uden for møllerens toft i den opfredede ungskov på hellen afhugget nogle unge risege og bøge om vinteren, som de tilbageblevne stubbe vidnede om. Der var omkring 18 bøgestubbe, og et lignende antal bøgepæle af samme tykkelse fandtes nedrammet i den mølledæmning, som Henning Christensen havde opført det foregående efterår. Skytterne på Arreskov og Brobygård havde undersøgt det men kunne ikke bevidne, at pælene stammede fra stubbene. Hvad gærdslen angik, blev det ikke benægtet, at Henning Christensen havde hentet den, men det blev hævdet, at han havde betalt mændene i Sallinge by for den.

I betragtning af at alle de førte vidner var citantens skytter og bønder, og at det ikke med sikkerhed kunne konstateres at pælene stammede fra Bjerrehaven, blev mølleren frikendt, hvad angår de fældede træer. Derimod måtte han bøde 3 rigsdaler for gærdslen, da han ikke havde ret til at handle med bønderne uden deres herskabs vidende.

Henning Christensen ejede kun møllen i kort tid. Han døde allerede som 31-årig og blev begravet på Hillerslev kirkegård 14. februar 1782.

Skiftet blev først påbegyndt 20. marts 1783, men kunne ikke straks afsluttes, da greve Schaffalitzky de Muckadeil forlangte dets

afslutning udsat på grund af en sag, han havde anlagt mod den afdøde. Det ville enken ikke gå med til. Hun fremhævede overfor skifteretten, at hun ville lide store tab hvis skiftet ikke kunne afsluttes, før der var faldet dom i sagen, "da hun umulig kan komme ud af som Enke længe at hemsidde ved Møllen, og hun derimod let kunne gøre et godt Parti, naar skiftet først var sluttet, da adskillige gode Tilbud hende allerede er gjort, men ingen tør entrere med hende, forinden de ser Ende på Skiftet og denne Sag." Skiftet blev sluttet 17.juni 1783, hvor enken fremlagde landstingets dom, som stadfæstede herredstingsdommen.

Det blev angivet for skifteretten, at enken var forlovet med møllersvend Hans Corfitzen. Den kirkelige trolovelse fandt sted 1.juli, og derefter blev parret viet 8.august 1783.

Møllens bygninger bestod ifølge skiftet af en stuehuslænge på 13 fag af mur og bindingsværk, samt kværnhuset med tilbehør. Et bryggerhus med bindingsværk på 3 fag, et ovnskur på 3 fag, en ladehuslænge af bindingsværk og en ditto længe med portrum på 9 fag, en læhuslænge på 8 fag og endelig et portskjul på 3 fag, alle bygninger med stråtag.

Ved købekontrakt af 25.marts 1784 overdrog Hans Corfitzen møllen til Ole Pedersen, snedker på Frederikslund ved Assens. Købesummen var 2500 rigsdaler og overtagelsen fandt sted 1.maj, men skødet blev først udstedt 17.december 1784. Hans Corfitzen var da kommet til Hvidkilde mølle.

For at kunne udrede købesummen måtte Ole Pedersen låne 1500 rigsdaler af en Peder Hansen i Grubbe mølle i Svanninge sogn. Obligationen på det lån blev udstedt 18.december 1784, og først i 1801 var lånet helt indfriet.

5.juli 1784 indgik Ole Pedersen en overenskomst med gårdmændene i Sallinge og Sallingelunde, hvorved han, ligesom Henning Christensen, får tilladelse til "at den igennem Møllemose fra Møllerens Omløb til Mads Rasmussens Bro ved Sallingelunde paa Sallinge Bys Grund kastede Grøft eller Aa til omløb for Møllerens Bagvand, som han ellers havde Hinder af, maa forblive fremdeles, som den er, og af Mølleren besørger rensset, naar fornøden gøres, hvorimod Mølleren for denne Grøft eller Aa giver i Vederlag til sallinge Bys Gaardbeboere et Mølleren tilhørende Engmaal i Møllemose og et Maal lige for Enden af samme Engmaal i Holmene eller Holme Marken med derpå værende Buskads, saa og det lidet Rugmaal i Vestermarken eller den

aarlige Mark, som Mølleren er tilhørende. Saa forpligter Mølleren og sig og efterkommende Ejere af Møllen at holde Dæmningen over Aan ved Bagslusen til Kørevej for Sallinge og Sallingelunde Beboere tilligemed Broen over Bagslusen bestandig vedlige og i forsvarlig Stand saaledes, at de derover kan have deres Kørsel og Fart, og tillige at være Sallinge og Sallingelunde beboere tilladt og uforment at have deres Kørsel og fri fart igennem Møllen For- og Efteraar med Vogne og Kreaturer og naar de samme behøver til og fra holmemarken. Skulde denne Kørsel og Fart igennem Møllen blive dennem forment og Vejen over Dæmningen samt Broen over Bagslusen ej blev holdt forsvarlig vedlige, skal de uden videre Omstændigheder have Frihed til at fylde sig en Kørevej over den for Møllerens Bagvand grøftede Aa."

Samme år kom mølleren ud af fællesskabet med Sallinge By. Hele Sallinge By og Sallingelunde med undtagelse af møllen hørte på det tidspunkt under Gelskov, og ved en kommende udskiftning ville det være mest bekvemt, når den kunne udføres af et enkelt gods. Møllerens agerland lå spredt på Sallinge bymarker med stykker i Holmemarken, Gellerodsmarken, Basmarken, Nøvremarken og Skregeskov, ialt 3 tønder, 4 skæppe, 1/2 fdk. Disse jordstykker afgav mølleren nu til Sallinge by, og som vederlag fik han "en strækning i Sallinge Bys Skregeskovsmark straks norden for Sallingelunde Mølle fra Møllerens Tofte ved østre Ende og til Gærdet for Sallinge Nøvremark ved vestre Ende, samt Hans Christensens Toftegærde i Sallingelunde på søndre Side og en Skovbanke paa nordre Side."

Ole Pedersen var i 1784 blevet gift med Mette Voldborg Jørgensdatter fra Espe. Han døde ved nytårstid 1793, kun 42 år gammel, og samme år giftede enken sig påny, med Jens Rasmussen fra Harrendrup. Hun døde imidlertid allerede i 1797, i en alder af 37 år.

Ved skiftet efter Ole Pedersen beløb boets samlede værdi sig til 2579 rigsdaler, hvoraf møllen med tilliggende hartkorn 1 tønde, 3 1/2 skæppe og mølleskyld 3 tønder androg de 2300 rigsdaler. Ved Mette Voldborg Jørgensdatters død blev der 500 rigsdaler til deling mellem hendes og Ole Pedersens 3 børn.

Med Jens Rasmussen var der kommet en dygtig og energisk mand til møllen. Efter sin første hustrus død giftede han sig med Benedicte Jørgensdatter, født i Fjeldsted 1779, og fra disse to

nedstammede den møllerslægt, der ejede Sallingelunde mølle helt frem til 1939.

I 1795 var Jens Rasmussen igennem en retssag med grev Schaffalitzky de Muckadell på Arreskov. Greven havde forlangt, at grevskabets bønder i Sallinge og Sallingelunde skulle lade deres korn male i Gelskovs mølle. Jens Rasmussen anlagde sag, da han mente sig skadet i sin næring. Han fik bevilliget fri proces, og af amtmanden fik han prokurator Holm fra Lykkesholm beskikket til sagfører. Greven havde ud fra den opfattelse, at lovens 5.bog, 11.kap., 3.art. (kronens bønder skal lade male på kronens møller) gjaldt alle møller, givet sine bønder tilhold om at lade male i Gelskovs mølle. Det havde ikke direkte fået forbud mod at lade male i Sallingelunde, men hvis de ikke rettede sig efter grevens anmodning, ville de miste den udvisning de tidligere havde nydt. Mølleren tilbød at lade sagen falde, hvis greven skriftligt ville tilkendegive bønderne, at de kunne male i Sallingelunde uden repressalier. Dette nægtede de Muckadell. Dommen gik dog greven imod, den slog fast at bønderne kunne lade deres korn male, hvor de ønskede det.

I 1798 blev Jens Rasmussen uenig med sin nabo, gårdmand Mads Rasmussen i Sallingelunde. Jens Rasmussen indgav en klage til amtmanden over, at Mads Rasmussen havde tiltalt ham for nogle ellebuske og 2 piletræer, som han skulle have fældet ved slusehullet, og at den møllevej, som gik gennem Mads Rasmussens jord, kun var 3 alen, mens den efter en attest fra landinspektør Faber, der havde udskiftet jorderne, skulle være 7 alen. Endvidere påstod han sig skel udvist mellem møllen og Sallinge bys jorder, som han foregav ike at vide, for at han dertil kunne tilbageflytte det led, han i afvigte forår skulle have flyttet ind mod Mads Rasmussen. Han beskyldte Mads Rasmussen for, at han "sætter Rækker og Stænger, for at de skal følge et spor, og pløjer og saar det, som er lagt til Vej, og dertil skælder og bander Folk, som kører der, saa de er kede af at høre derpaa."

Der findes ingen dom i sagen, så parterne er vel kommet overens.

I indberetning til matriklen 1805 angives møllens hartkorn af ager og eng til 1 tønde, 3 skæppe, 1 fdk., 1/3 alb. og mølleskyld 3 tønder, men af dette hartkorn hører 1 fdk. 1/3 alb. under Nybølle by. dvs. møllens 2 tørvemål på kirkelunget. Bortset fra tørvemålene lå møllens jord samlet på et sted. Agerjorden udgjorde henved 4 tønder land, og engbunden 10 tønder, når

mølledam og afløb blev iberegnet. Driften er 3 års brug og 3 års hvile.

Tørvemålene var købt i 1801 fra 2 gårde i Nybølle. Det ene for 2 alb. for 150 rigsdaler og det andet på 1 1/2 alb., også for 150 rigsdaler.

1793 var møllen blevet vurderet til brandforsikring for 800 rigsdaler. Stuehuset lå i øst- vest, var på 16 fag og 10 alen bredt, 1 etage med 2 skorstene og var af bindingsværk med klinede vægge. Inde i huset var der jernvindovn med stentud og en indmuret kedel på 5 fjerdinge.

Mølleværket i øst- vest var af egebindingsværk med stråtag og klinede vægge. Det synes ikke at have været sammenbygget med stuehuset, var på 5 fag, 10 alen bredt, med 3 kværne og 2 vandhjul. I syd lå en længe til lo og lade på 20 fag og i nord et tørvehus på 2 fag.

Inden nytår 1803 er der sket en del forandringer. Stuehuset og mølleværket lå i vest og var af forskellig bredde. Mølleværket sydligst, og en del af det tilgrænsende stuehus med møllesten og kammer havde en længde af 16 1/2 alen og en bredde af 10 alen. Dertil kom en storstue, 7 alen lang og 8 5/12 alen bred.

Endelig var der to udbygninger og to særskilte bygninger. Inden 1807 var der foretaget en del yderligere forandringer og forbedringer.

1832 blev der holdt taksation over en ny hollandsk vejrmølle, som antagelig er blevet opført samme år. Denne mølle havde et kampestensfundament med et tværsnit på 13 alen. Selve møllen var i 3 etager svært bindingsværk forsynet med jernsammenbinding. Alt i alt blev denne vindmølle vurderet til 3000 rigsdaler.

Efter Jens Rasmussens død i 1831 drev enken mølleriet med hjælp fra sine sønner. De tidligere bygninger er blevet stående nærmest uforandret, men efter en taksation i 1840 er der syd for møllehuset eller nord for møllestalden rejst et hus i øst og vest til et stampeværk, og syd for møllestalden en svinesti.

30. oktober 1846 udstedte Benedicte Jørgensdatter skøde på møllen til sin søn Lars Jørgen Jensen. Dens hartkorn var 1 tønde, 3 skæppe, 1 fdk., 1 1/2 alb. og mølleskyld 3 tønder, på kirkelunget 2 tørvemål af hartkorn 2 fdk. 1/4 alb. Købesummen var 6000 rigsdaler.

I 1852 opførtes et nyt toetages møllehus på 6 fag, 15 alen langt, 12 1/2 alen dybt og 7 3/4 alen højt, med 4 kværne og en grubbekværn.

Det gamle stuehus var også blevet for trangt for de nye ejere. 1853 blev det nedbrudt og et nyt rejst på dets plads. Det er det samme som står idag, og det beskrives således: Stuehuset i vest er på 11 fag, 13 alen dybt, 28 1/2 alen langt, 4 alen højt. Forsiden og nordre gavl er af grundmur, 1 1/2 stens mur muret i kalk. Bagsiden af egebindingsværk, murede vægge i kalk, kløvet og slinget kampestensgrund. En grundmuret kvist på forsiden, stråtag, det indvendige tømmer af fyr, fyrreovertømmer, 2 skorstene. Alt indrettet til beboelse med loft, vinduer og dører. Fra nord således: 4 fag sal og tvende gæstekamre, fjællegulv, 3 fag dagligstue og sovekammer, samme gulv. 4 fag forstue, køkken, stengulv, folkestue, spisekammer, fjællegulv, kælder under 2 fag, alt efter højeste overslag vurderet til 140 rigsdaler pr. fag, ialt 1540 rigsdaler repræsentativer, det samme i sølv.

Tillige blev der bygget et bryggerhus i vest, 11 alen dybt, 5 fag, 12 3/4 langt, 3 1/2 alen højt. Der var undertømmer af eg, overtømmer af fyr, murede vægge, stråtag, 1 skorsten og ? samt 1 kølle, indrettet med loft, vinduer og døre til bryggers, stengulv, mælke- og pigekammer, fjællegulv, lokum. Det blev vurderet til 60 rigsdaler pr. fag, ialt 300 rigsdaler repræsentativer, det samme i sølv.

Lars Jørgen Jensen døde i 1889, hans enke Ane Larsdatter i 1903. Deres søn Anders Ivar Larsen, som havde overtaget møllen, døde i 1939, og samme år blev møllen solgt til Johannes Rasmussen.